

Egy halott fehér férfi intelmei

SZATHMÁRY ISTVÁN PÁL

„Egy nemzet hagyományos kultúrája csak akkor maradhat fenn, ha számos eltérő összetevője elismeri az alapvető egységet és a közös ügy iránti hűséget. [...] Amire a mostani amerikai kultúra feltétlenül rászorul, az a szolidaritás: közös frontot kell nyitni a Zűr és Éjszaka hadműveletei ellen.”

Russell Kirk (1918–1994) évtizedekkel korábban vetette papírra fenti gondolatait. Bár önmagában nem az minősít egy szöveget, hogy utólag mennyire bizonyultak profetikusként főbb megállapításai, mégis érdemes a szerző immár magyarul is hozzáférhető kötetét, amely az Amerika brit kultúrája címet viseli (MMA Kiadó, 2020, fordította: Pásztor Péter), a jelen eseményei felől olvasnunk. Már csak azért is, mert még a felszínes hírolvasók számára is elég egyértelmű lehet: jelenleg az Egyesült Államokban ez a bizonyos alapvető egység mintha a végleges szétesés szélén billegne, és elég nagy merészség lenne jóslatokba bocsátkozni azzal kapcsolatban, milyen új, közös kulturális talajra épülhet majd a szép új és politikailag nagyon korrekt világ.

A *The Conservative Mind* (1953) című – az amerikai konzervatívok körében alapműnek számító – könyvével ismertté vált szerző 1993-ban, nem sokkal halála előtt tett arra kísérletet, hogy rövid, mégis alapos áttekintést adjon az Amerikai Egyesült Államok kulturális örökségéről, valamint felhívja a figyelmet azokra a veszélyforrásokra, amelyek ezt a talapzatot kikezdi és erodálják. Az Amerika brit kultúrája alapvetően történeti munka, amely elsősorban a jog, a művelődéstörténet és az oktatási rendszer sajátosságai felől közelíti meg a kérdést: az elmúlt évszázadok során hogyan jelent meg a szigetországból „exportált” szellemi örökség a tengerentúlon, és milyen módon formálta az Újvilág társadalmi képét.

A kevésbé jóindulatú olvasó itt akár fel is horkanhatna: miért lenne érdemes magyarul kézbe venni egy könyvet, amely a brit kultúra dicséretét zengi? Arról nem is beszélve – tehetné még hozzá a gyanakvásából mit sem engedő olvasónk –, hogy nem éppen e kulturális modell válsága vezetett a mostani sajnálatos eseményekhez, *Trump* és a *Black Lives Matter* (BLM-) mozgalom Amerikájához? Lehet, hogy a már említett kétkedő olvasónk a vékonyka kötet elolvasása után sem lesz meggyőződve arról, hogy az Egyesült Államok pár évszázados történelme sikertörténetként könyvelhető el, ám Kirk maga mindenesetre épp amellyel érvel, hogy bár „az amerikai társadalom tökéletlen, ahogyan minden az idele, a Földön. Ugyanakkor Nagy-Britannia Amerikába átültetett kultúrája az emberiség nagy teljesítményei közé tartozik. Törvényes vagy törvénytelen bevándorlók sokasága önti el ma az Egyesült Államokat, mohón igyekeznek élvezni az amerikai biztonság, jó mód, szabadság előnyeit és kulturális lehetőségeit. Amerika sikereit jelentős részben annak a brit kultúrának az eleve tette lehetővé, amelyet a mai amerikaiak magától értetődőnek vesznek”.

Ehhez hozzá kell tenni azt is – és Kirk könyvében emellett is hitet tesz –, hogy ez a brit kultúra valójában – és gyökereit tekintve – az európai kultúra jelenlétét (is) jelenti az amerikai oktatásban és az ottani társa-

dalmi berendezkedést tekintve. Különösen izgalmas része Kirk munkájának, amikor az Amerika földjén lábukat megvető telepeselek „könyvespolcait” pásztázza. Ehelyett többek között az irodalmár *Louis B. Wright* gondolatait idézi: „az angol civilizáció kisarjadásának fogták fel magukat, és eltökélték, nem hagyják veszni a gondolat és szellem művelését kinn a vadonban. Elsősorban az olyan könyveket forgatták, amelyekből gyakorlati útmutatást meríthettek alakuló életmódjukhoz, és ez értelemszerűen meghatározta irodalmi ízlésüket és választásaikat. A komoly, akár egyházi, akár világi szerzőktől eligazítást vártak a tisztességes életvezetéshez. A gyarmatosok, akárcsak anyaországi rokonaik, nyilván olvasták *Raleigh Világtörténetét*, de nem pusztán az ókori világ tényeit, hanem politikai és erkölcsi igazságokat is kitudtak belőle”.

Könyve vége felé Kirk függelékkel ragasztja a szövegtesthez, amely a görög-római hagyomány jelenlétét vizsgálja az amerikai oktatásban. Itt fogalmazza meg, milyen összetett, ugyanakkor termékeny viszonyban áll egymással az Amerika földjén egymásba fonódó antik bölcsélet és az újkori brit szellemi teljesítmény. Többek között ezt írja: „Amikor az amerikaiak 1787-ben végül beépítet-

denekelőtt a brit parlamentarizmus akkori fejleményei és eredményei, a fékek és ellensúlyok sokat emlegetett rendszere, no meg a precedensekre épülő common law meghatározta jogi gondolkodás – mégiscsak egy olyan jogrendszer szárba szökkenését tették lehetővé, amely „nagyobb fokú szabadságot biztosított az állampolgárnak a hatalmi önkénnyel szemben, mint bárhol az amerikai kontinensen a common law-t nagyjából szintén alkalmazó Kanadát kivéve, és valóban a személyes szabadság és biztonság szintje meghaladja mindazt, amit Nyugat-Európa vagy a világ bármely része

Russel Kirk ▶
FORRÁS: WIKIPÉDIA

Matthew Pratt Amerikai iskola című festménye 1765-ből. Európée hatások ▼
FORRÁS: WWW.METMUSEUM.ORG

tek az alkotmányukba a fékek és ellensúlyok rendszerének tényleges formáit, az angol előzményekből és a gyarmati tapasztalatokból merítettek, nem pedig a római mintákat utánozták. Ennek ellenére az alkotmányozó atyák és más korabeli amerikai vezetők gyakran hivatkoztak a római történelem egyes eseményeire a fékek és ellensúlyok amerikai rendszerének alátámasztása végett. A nagy és növekvő amerikai köztársaság látomása pedig szintén sokat köszönhetett a római köztársaság történetének”.

Ettől persze még nem kell elhinnünk, hogy az Egyesült Államok lett volna a világtörténelem egyetlen megvalósult utópiája. De a már említett gyarmati tapasztalatok és azok a bizonyos angol előzmények – min-

nyújt”. Ennek köszönhető Kirk szerint, hogy „[a] legtöbb amerikai magától értetődőnek veszi, hogy voltaképpen nincs kitéve a hatalomban lévők elnyomásának”.

De térjünk vissza a kultúra szorosabban vett területére. „A holtak élőknek szóló közlése nem más, mint a korábbi korok magasirodalma; a letűntek azt hagyományozzák az eleveneknek. E nélkül az örökség nélkül Te meg én csak botorkálnánk a sötétlő erdő mélyén, ingoványok és kelepcec között” – mondja Kirk, és kicsit korábban még azt is kijelenti, hogy „ugyanolyan szoros kapcsolatot fűződik egy kultúra szépirodalma és joga között, mint amilyen szoros összefüggés irodalom és erkölcs”. Ezek után nyilván nem meglepő, hogy Kirk meglehetősen pikírtan,

készerően és gunyorosan ír azokról, akik szemében Lear király, A zarándok útja (*John Bunyan* XVII. századi könyve, az angol irodalom egyik legjelentősebb műve) vagy *Robinson Crusoe* megvetendő olvasmányává vált csak azért, mert azokat „halott fehér férfiak írták”. Azon pedig ezek után végképp nem lehet csodálkozni, hogy a kötet egyik kulcskérdése a multikulturalizmus ártalmasságának érzékletes taglálása, és a multikulturális gondolkodás időnként szenvedélyes kirohanásoktól sem mentes ostromozása.

Hiba lenne a multikulturalizmus és a tömegizlés közé egyenlőségjelet tenni, még akkor is, ha nemegyszer előbbi szószólói izzadt igyekezettel (és több, de inkább kevesebb sikerrel) próbálják életérzésként eladni azt. Mert hát „[a] tehetséges egyén vagy a műveltek osztálya ugyanúgy elárulhatja a bevett kultúrát, mint a tömeg. [...] Amikor a demokratikus kultúra éhes juhái az ilyen tanítómeszterekre néznek fel, emészthetetlen, rothadó cafatokon kívül nem kapnak mást táplálékul”. Kirk persze nem tagadja, hogy hazája kulturális öröksége nem egyetlen forrásból táplálkozik, ám nem fél rangsorolni. „Az nyilvánvalóan igaz, hogy Észak-Amerika főként brit kultúrája menet közben magába olvasztotta más nagy – főként európai, de egyre növekvő mértékben kínai, japán, levantei, mexikói, Puerto Ricó-i és (újabb) koreai és indokínai – kultúrák elemeit a XIX. és XX. század folyamán. Csakhogy mindezek békésen alkalmazkodtak az uralkodó brit kultúrához.”

Szerzőnk a finomkodás pedig végképp nem jellemzi. Már könyve elején meglehetősen pontosan megnevezi azokat, aki szerinte meg kívánják bontani ezt a rendet: „Az amerikai uralkodó kultúra ellenfelei valójában három csoportba sorolhatók: némely harcias feketék és a fehér radikálisok, azaz az egykori polgárjogi aktivisták maradványai, illetve azon diákcsocsolék, amely kiátkoz mindent, ami nem popkultúra. A XX. század végén azonban a tudomány fellegvárain belül működnek az öröklött kultúra legkonokabb ellenfelei: a forrongó hatvanas években megtépázott jellemű, megkeseredett ideológusok, akiknek feltett szándéka lerontani mindazt, amit régtől fogva igaznak és nemesnek tartanak. Az egyetemeken a kultúra állítólagos őrei közül néhány mindig átváltozik kultúrarombolóvá. Rágcsálókként maradják szét a társadalom alapjait, éppen annak megfelelően, ahogyan *Karl Marx* ösztökélte kora értelmiségét. A »le az eurókultúrával!« jelszava a lassan negyedszázada vagy régebbtől fogva terjedő szellemi kór tünete.”

Kirk sarkosan fogalmaz, persze, nézőpontja vállaltan elfogult, bár azzal szerencsére semmiképp sem vádolható, hogy Amerika sokat kárhoztatott geopolitikai csendőrszerpét magasztalná például. Ám személy szerint – az elmúlt időszak eseményeitől csöppet sem függetlenül – hajlamos vagyok azt gondolni, Kirk következő felvetése nagyon is érvényes és elgondolkodtató, legalábbis nem látom azt, hogy a mostani, tengerentúli kultúrharc (ha egyáltalán annak nevezhetjük) csattanós cáfolatát adja az amerikai gondolkodó következő kijelentésének. „Szellemileg a multikulturalizmus gyenge lábakon áll, sőt kultúraellenes is. Az a tekintély, amellyel a multikulturalista ideológusok látszólag rendelkeznek, kizárólag politikai manipulációból fakad: abból az állításukból, hogy ők Amerika militáns »kisebbségei« nevében emelik fel a szavukat. Kihasználják az amerikai liberálisok érzékösségét, akik ki akarnák engesztelni ezeket a »kisebbségeket«, eleget téve minden igényüknek. Igen ám, de az, amit rajongó ideológusok általában követelnek, árt azoknak, akiket állítólag képviselnek, és persze árt mindenki másnak. Megfosztani a »kisebbségeket« Amerika bevett kultúrájának előnyeitől romlásukat idézné elő.”